

ПРО ЮРИДИЧНУ ПРИРОДУ ДОГОВОРІВ МІЖ ОРГАНІЗАЦІЯМИ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ І СУБ'ЄКТАМИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Ігор Якубівський,

доцент кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, доцент, кандидат юридичних наук

Як засвідчує світова практика, діяльність організацій колективного управління (далі — ОКУ) зараз є невід'ємною складовою механізму здійснення та захисту майнових авторських і суміжних прав. Звісно, здійснення та захист вказаних прав, насамперед, є прерогативою власне їхніх суб'єктів (авторів, виконавців, виробників фонограм тощо). Проте, останні не завжди мають можливість особисто здійснювати та захищати належні їм права. Власне тому в ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що суб'єкти авторського права та суміжних прав можуть управляти своїми правами: а) особисто; б) через свого повіреного; в) через організацію колективного управління.

Особливої уваги заслуговує саме останній варіант, адже йдеться про спеціально створені для забезпечення управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі організації. Через це саме діяльності ОКУ присвячено більшість положень Розділу IV Закону України «Про авторське право і суміжні права», що має назву «Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав» (статті 47–49). Доречно сказати, що в низці держав навіть прийняті спеціальні закони, що регулюють діяльність таких організацій. Ставиться питання про доцільність прийняття такого закону і в Україні [1]. Загалом, варто зазначити, що проблеми, пов'язані із функціонуванням ОКУ, в Україні стоять зараз

досить гостро, а тому їм приділяється значна увага як з боку юристів-науковців [1–5], практиків [6–8], так і представників творчих кіл [9–10].

Відповідно до ч. 3 ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права», повноваження на колективне управління майновими правами передаються ОКУ авторами та іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів, укладених у письмовій формі.

Тож, за загальним правилом, підставою виникнення відносин між ОКУ і суб'єктом авторського права та (або) суміжних прав є відповідний договір. У законодавстві не закріплено конкретної назви такого договору, а тому в літературі стосовно такого договору вживаються хоча і близькі, але не тотожні назви («договір управління майновими авторськими правами на колективній основі» [11], «договір управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав» [12] тощо).

Виникає питання про юридичну природу цього договору. В літературі висловлені різні думки з цього приводу.

Так, на думку одних науковців (В. Крижної [13], О. Тверезенко [14]) договір управління майновими авторськими правами належить до договорів у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, В. Крижна в контексті ст. 1107 Цивільного кодексу України відносить такий договір до «інших договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності».

Інша позиція зводиться до того, що ці договори можуть бути віднесені до договорів доручення [5]. У цьому аспекті російський учений О. Сергєєв підкреслює, що організації, котрі здійснюють управління майновими правами на колективній основі, володільцями відповідних прав не стають; у відносинах з третіми особами вони виступають як представники авторів і діють від їхнього імені та в їхніх інтересах [15].

У вітчизняній літературі О. Жилінковою висловлено думку про змішаний характер такого договору, що поєднує елементи двох договорів — договору доручення та договору щодо розпоряджання майновими правами на твір [11]. Обґрунтовуючи таку ж позицію, казахська дослідниця А. Амангельди звертає увагу на такі моменти: 1) договір колективного управління майновими авторськими правами складається з елементів двох видів договорів: договору доручення й договору використання майнових прав на твір; 2) зв'язок між правовим режимом елементів договорів, належних до складу цього договору є очевидним; 3) в ЗпАП РК (Закон Республіки Казахстан «Про авторське право і суміжні права» — *прим. авт.*) прямо зазначено, що організація, що здійснює управління майновими правами на колективній основі, не може займатися комерційною діяльністю (п. 2 ст. 43) [16]. У російській літературі схожа думка висловлена В. Хохловим [17].

З огляду на вжиту в законодавстві термінологію («управління майновими правами суб'єктів авторського права та суміжних прав», «організації колективного управління» тощо), постає питання про можливість віднесення договору управління майновими авторськими й суміжними правами на колективній основі до договорів управління майном (ст. 1029 Цивільного кодексу України). Адже предмет останнього, згідно зі ст. 1030 Цивільного кодексу України, можуть

бути, зокрема, майнові права. Свого часу російським ученим Е. Гавриловим була висловлена позиція, що договори, які укладаються правоволодільцями з ОКУ, слід віднести до договорів про довірче управління майном [18]. В українській юридичній літературі питання щодо співвідношення договору управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі й договору управління майном вже аналізувалося деякими науковцями (Р. Майдаником [19], О. Жилінковою [11], К. Семусь [12]), які дійшли слушного висновку щодо необхідності розмежування цих двох видів договорів.

Російською дослідницею Ю. Харитоновною висловлена точка зору про те, що договір про передання виключних прав організації для управління на колективній основі потрібні визнати особливим видом договорів, які опосередковують майнові відносини управління. У такому разі йдеться про об'єднання зусиль авторів як основну ціль створення такої організації з наступним переданням їй повноважень зі здійснення належних її учасникам виключних прав в інтересах останніх. Така угода укладається, по суті, не з організацією, а між її учасниками. Тож такий договір можна визначити як особливий непоіменований договір, який належить до групи договорів про об'єднання та має управлінський характер [20].

Варто підкреслити, що вирішення питання про юридичну природу договору управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі має суттєве значення не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору.

Насамперед, у Розділі IV Закону України «Про авторське право і суміжні права» регулюються лише деякі питання щодо договорів управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі. Тож в частині, не врегульованій названим Законом, до відносин сторін мають засто-

суватися положення Цивільного кодексу України про відповідний договір, а також загальні положення про зобов'язання та правочини. І тут власне постає питання, норми про який саме договір потрібно застосовувати?

Також варто зазначити, що визначення юридичної природи договору управління майновими авторськими й суміжними правами на колективній основі та з'ясування змісту правовідносин, які виникають за цим договором, має певне значення і для процесуального права. Йдеться про вирішення питання щодо процесуального статусу ОКУ в разі звернення до суду за захистом прав суб'єктів авторського права та (чи) суміжних прав і, як наслідок, віднесення конкретної справи до юрисдикції загальних або господарських судів.

З цього приводу в п.7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 року № 5 зазначено, що організація, пред'явивши позов, не є позивачем, оскільки вона звертається до суду в порядку, передбаченому ст. 45 Цивільного процесуального кодексу України, за захистом прав суб'єктів авторського і (або) суміжних прав, а не своїх прав. Позивачем у таких випадках буде суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав, на захист інтересів якого звернулася організація. У випадку, якщо ОКУ звертається на захист прав фізичних осіб, такий спір розглядається в порядку цивільного судочинства. Якщо ж вона звертається на захист юридичних осіб, то залежно від суб'єктного складу спір розглядається в порядку господарського судочинства.

Наведена позиція Верховного Суду України була негативно сприйнята деякими фахівцями. Так, О. Царик зазначає, що при укладенні договору між суб'єктом авторського права та ОКУ виникають правовідносини «Автор-ОКУ»,

внаслідок чого в ОКУ виникають повноваження на управління майновими авторськими правами. Отримавши визначені повноваження ДП УААСП при їх виконанні вступає в правовідносини з третіми особами — користувачами, — при цьому діє від свого імені. Тож виникають відносини «ОКУ-Користувач». Відповідно до типових положень угоди про управління майновими правами суб'єктів авторського права, автор передає ДП УААСП виключне право укладати з юридичними і фізичними особами-користувачами творів (платниками) ліцензійні угоди на використання творів способами, зазначеними в даній угоді, і збирати на користь автора належну винагороду [6].

Для визначення юридичної природи договору управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі потрібно спиратися на зміст відповідних положень Закону України «Про авторське право і суміжні права».

По-перше, ч. 1 ст 49 згаданого закону передбачено, що ОКУ повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і на основі одержаних від них повноважень такі функції:

- а) погоджувати з особами, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору;
- б) укладати договори про використання прав, переданих в управління. Умови цих договорів повинні відповідати положенням статей 31–33 Закону України «Про авторське право і суміжні права»;
- в) збирати, розподіляти і виплачувати зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав, правами яких вони управляють, а також іншим суб'єктам прав відповідно до названого Закону;

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

г) вчиняти інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснює організація, в тому числі звертатися до суду за захистом прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідно до статутних повноважень та доручення цих суб'єктів.

З викладених положень випливає два важливі моменти, що мають значення для визначення юридичної природи договору управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі: 1) характер вчинюваних організацією колективного управління дій; 2) від чийого імені такі дії вчиняються.

Стосовно характеру дій, обов'язок із вчинення яких покладається на організацію колективного управління, то переважна більшість зазначених у ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» дій має юридичний характер, адже обумовлює настання відповідних правових наслідків. Ідеться, зокрема, про укладення відповідних договорів з користувачами (виходячи зі змісту ч. 5 ст. 48 вказаного Закону, мова йде про ліцензійні договори, за якими надається невиключна ліцензія на використання об'єктів авторського права й (або) суміжних прав), прийняття виконання за вказаними договорами (збір винагороди) та виплата винагороди правоволодільцям, звернення до суду за захистом прав зазначеним суб'єктам. Певні фактичні дії якщо і вчиняються ОКУ, то вони так або так обумовлені необхідністю подальшого вчинення дій юридичного характеру, про які йшлося вище (наприклад, проведення переговорів щодо умов відповідних договорів з користувачами, й погодження розміру винагороди (п. «а» ч. 1 ст. 49 вказаного Закону)) також.

Отож, основна юридична мета, на яку спрямований договір управління майновими авторськими і суміжними правами на колективній основі, поля-

гає у вчиненні ОКУ відповідних дій юридичного характеру. При цьому в ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» чітко зазначено, що такі дії ОКУ вчиняє «від імені суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і на основі одержаних від них повноважень». Зі сказаного випливає, що в основу договору управління авторськими та суміжними правами на колективній основі покладено конструкція договору доручення (ст. 1000 Цивільного кодексу України).

Беручи до уваги наведене вище, спірним є твердження низки фахівців [6] про те, що ОКУ, одержавши від суб'єкта авторського права чи суміжних прав відповідні повноваження, виступає у відносинах з користувачами від власного імені. Як було зазначено, закон чітко передбачає, що у таких випадках ОКУ діє від імені суб'єктів авторського права та (або) суміжних прав. Це, між іншим, відповідає позиції Всесвітньої організації інтелектуальної власності щодо природи колективного управління майновими авторськими та суміжними правами: колективне управління — це здійснення авторського права й суміжних прав організаціями, що діють в інтересах та від імені правоволодільців [21].

Не змінює юридичної природи таких відносин і та обставина, що у договірній практиці деяких ОКУ має місце закріплення в договорах із суб'єктами авторського права та (або) суміжних прав закріплені умови про надання першій виключного права укладати з юридичними і фізичними особами-користувачами творів (платниками) ліцензійні договори на використання творів відповідними способами. Це повністю узгоджується з ч. 2 ст. 1000 Цивільного кодексу України, відповідно до якої, договором доручення може бути встановлено виключне право повіреного на вчинення від імені та за рахунок довірителя всіх або ча-

стини юридичних дій, передбачених договором.

Зважаючи на сказане, важко погодитися також із тими вченими, котрі договори управління авторськими і суміжними правами на колективній основі відносять до договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Договори управління майновими авторськими та суміжними правами на колективній основі опосередковують відносини не з передання майнових авторських і (чи) суміжних прав ОКУ, а з переданням повноважень на вчинення останніми юридичних дій з управління такими правами. При цьому суб'єктами вказаних прав протягом строку дії такого договору залишається правоволоділець. Це передбачено ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права», де сказано, що суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами: ... в) через організацію колективного управління.

Відповідно до ч. 2 ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ОКУ не мають права займатися комерційною діяльністю чи використовувати будь-яким способом об'єкти авторського права й (або) суміжних прав, доручених їм для управління. Тож, ОКУ створюються і діють як некомерційні юридичні особи для вчинення відповідних дій від імені й у інтересах суб'єктів авторського права та (чи) суміжних прав, а не для набуття відповідних майнових авторських і суміжних прав та їх подальшого здійснення з метою одержання прибутку.

Важко визнати обґрунтованою також і позицію, що договір управління майновими авторськими та (або) суміжними правами на колективній основі є за своєю природою змішаним договором. Відповідно до ч. 2 ст. 628 Цивільного кодексу України, змішаним є договір, який містить елементи різних договорів. Прихильники віднесення аналізованого договору до катего-

рії змішаних вказують на наявність в ньому елементів договору доручення та договору розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Проте відразу виникає питання: які саме елементи та якого конкретно з урегульованих главою 75 Цивільного кодексу України договорів містить договір управління майновими авторськими й (або) суміжними правами на колективній основі? Адже віднесення конкретного договору до змішаних означало б, що до відносин сторін в такому договорі застосовуватимуться у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться в ньому (ч. 2 ст. 628 Цивільного кодексу України).

На нашу думку, договори управління майновими авторськими й (або) суміжними правами на колективній основі не містять елементів договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Йдеться лише про те, що ОКУ за таким договором здійснюватиме укладення від імені правоволоділця ліцензійних договорів про надання невиключної ліцензії користувачам.

З цього приводу слушним є зауваження російської вченої О. Рузакової, котра зазначає, що потрібно розмежовувати договори, в межах яких створюються результати інтелектуальної діяльності та використовуються виключні права, з іншими передбаченими цивільним законодавством договорами (договори про надання послуг, договори, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань тощо), які набувають певної специфіки у зв'язку з тим, що в них містяться умови про виключні права. До таких договорів автор відносить, зокрема, договір колективного управління [22].

Договір управління майновими авторськими та (або) суміжними правами на колективній основі як різновид договору доручення має певні особливості. Насамперед, це проявляється в його суб'єктному складі. Також, спеці-

альною нормою ч. 3 ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено обов'язковість письмової форми такого договору. Для підтвердження повноважень ОКУ на вчинення юридичних дій від імені певного праволодільця не вимагається наявності в останньої довіреності.

Відповідно до ч. 1 ст. 1002 Цивільного кодексу України, презюмується відплатний характер договору доручення. Проте, беручи до уваги некомерційний статус ОКУ, договір управління майновими авторськими та (чи) суміжними правами на колективній основі є безоплатним, тобто не передбачає права ОКУ на плату за виконання своїх обов'язків.

Ще одна особливість розглядуваного договору стосується розподілу і виплати винагороди праволодільцеві. ОКУ від імені праволодільця укладає ліцензійний договір з користувачем і отримує виконання за таким договором у вигляді сплаченої останнім винагороди. При цьому загальна норма п. 3 ст. 1006 Цивільного кодексу України передбачає, що повірений зобов'язаний негайно передати довірителеві все одержане у зв'язку з виконанням доручення. Проте ОКУ здійснює збір винагороди за укладеними нею з користувачами договорами й після цього проводить розподіл зі-

браної винагороди. Зазвичай, розподіл зібраної від користувачів винагороди здійснюється ОКУ на основі прийнятого (затвердженого) нею локального акта (правил, положення тощо). Далі на основі проведеного розподілу у строки, визначені договором, ОКУ здійснює виплату винагороди конкретним праволодільцям.

Проте наведені вище особливості лише характеризують договір управління майновими авторськими та (чи) суміжними правами на колективній основі як окремих різновидів договору доручення. Як було сказано вище, усі конститутивні ознаки договору доручення в договорі управління майновими авторськими та (чи) суміжними правами на колективній основі наявні. Тому у частині, не врегульованій спеціальними нормами про договори управління майновими авторськими та (чи) суміжними правами на колективній основі, до відносин сторін за такими договорами потрібно застосовувати положення глави 68 Цивільного кодексу України про договір доручення. ♦

Список використаних джерел

1. Щерба Л. Інститут колективного управління майновими авторськими та суміжними правами: еволюція, предмет, механізм / Л. Щерба // *Юридична Україна*. — 2010. — № 4. — С. 77–83.
2. Мельник О. Управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав: проблемні питання / О. Мельник // *Право України*. — 2002. — № 6. — С. 90–93.
3. Гончарова О. В. Здійснення колективного управління авторськими і суміжними правами / О. В. Гончарова // *Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. — Вип. 49. — К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2010. — С. 308–314.
4. Дроб'язко В. С. Колективне управління авторським правом і суміжними правами. Зарубіжний досвід : монографія / В. С. Дроб'язко. — К. : Лазурит-Поліграф, 2010. — 166 с.

5. Штефан О. О. Нетипові суб'єкти договірних авторсько-правових відносин: монографія / О. О. Штефан, Н. М. Мироненко — К. : НДІ ІВ НАПрНУ, Лаурит-Поліграф, 2011. — С. 47–61.
6. Царик О. П. Проблеми розгляду судами загальної юрисдикції спорів за позовами про захист авторського права і суміжних прав / О. П. Царик // Актуальные вопросы интеллектуальной собственности : сб. докладов XX Международной научно-практической конференции, Киев, 21–23.02.2013 года. — К. : Информационные системы, 2013. — С. 93–95.
7. Нікін О. Узгодження взаємовідносин між організаціями колективного управління в Україні — вимога часу / О. Нікін // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 2. — С. 49–54.
8. Роєнко В. Щодо відносин театрів із ДП «УААСП» та іншими організаціями колективного управління / В. Роєнко // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 2. — С. 55–57.
9. Злотник О. Автори про наболіле / О. Злотник, Л. Танюк // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 1. — С. 11–19.
10. Крук М. Про організації «коруптивного» управління / М. Крук // Інтелектуальна власність. — 2013. — № 2. — С. 4–10.
11. Жилінкова О. В. Договори в сфері реалізації авторських прав на музичний твір : монографія / О. В. Жилінкова. — Х. : Ксилон, 2008. — С. 175–184.
12. Семусь К. Співвідношення між договором управління майном та договором управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав / К. Семусь // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 12. — С. 45–47.
13. Крижна В. М. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / В. М. Крижна // Право України. — 2004. — № 9. — С. 68–71.
14. Тверезенко О. Класифікація договорів у сфері інтелектуальної власності / О. Тверезенко // Право України. — 2011. — № 3. — С. 139–147.
15. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник / А. П. Сергеев. — М. : Проспект, 2005. — С. 187–188.
16. Амангельды А. А. Договоры в сфере интеллектуальной собственности по законодательству Республики Казахстан / А. А. Амангельды. — Алматы: ИЦ ОФ Интерлигал, 2010. — С. 166–167.
17. Хохлов В. А. Авторское право: Законодательство, теория, практика / В. А. Хохлов. — М. : Городец, 2008. — С. 100–101.
18. Гаврилов Э. П. Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах / Э. П. Гаврилов. — М. : Экзамен, 2005. — С. 300–301.
19. Майданик Р. А. Доверительное управление имуществом авторскими и смежными правами в Украине / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики : сб. статей. — Вып. 2 / под ред. Р. А. Майданика. — К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. — С. 96–113.
20. Харитонова Ю. С. Управление в гражданском праве: проблемы теории и практики / Ю. С. Харитонова. — М. : Норма-М, 2011. — С. 288–289.
21. [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : http://www.wipo.int/about_ip/ru/about_collective_mgnt.html#collective_mgnt_copyright.
22. Рузакова О. А. Система договоров о создании результатов интеллектуальной деятельности и распоряжении исключительными правами : автореф. дисс... докт. юрид. наук / О. А. Рузакова. — М., 2007. — С. 33.

Надійшла до редакції 03.09.2013 року